

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

המחלקה לפיקוח תקציבי

דחיית גיל הפרישה לנשים

– נתוני רקע והשלכות

מוגש לוועדת העבודה, הרווחה והבריאות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 64 08 240 / 1

פקס: 02 - 64 96 103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: אליעזר שוורץ, כלכלן

כ"ב באדר ב' תשע"א

28 במרס 2011

אישור: עמי צדיק, מנהל המחלקה לפיקוח תקציבי

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

מסמך זה נכתב לבקשת ועדת העבודה, הרווחה והבריאות. במסמך יוצגו נתוני רקע הרלוונטיים לדיון וכן ניתוח של ההיבטים השונים של דחיית גיל הפרישה לנשים. **נקדים ונאמר כי במסמך זה אין כוונה לעסוק בעצם קיומה או אי-קיומה של הצדקה להעלות את גיל הפרישה לנשים אלא בעיקר להציג נתוני רקע לקראת דיון בנושא, בהתייחס להשלכות המגוונות של העלאת גיל הפרישה. נציין כי סמוך לסיום כתיבת המסמך הוקמה ועדה ציבורית לבחינת גיל הפרישה לנשים, כפי שיפורט להלן, ולכן הדיון בסוגיה נדחה לעת עתה.**

1. נתוני רקע לדיון בגיל הפרישה

לגיל הפרישה השפעה ישירה על תחומים שונים, לרבות נתוני תעסוקה וחיסכון פנסיוני, ולמעשה מדובר בהשפעה הדדית, שכן לנתוני התעסוקה והחיסכון הפנסיוני השפעה ישירה על קביעת גיל הפרישה האופטימלי. בדיונים שהתקיימו בעבר בממשלה ובכנסת בנושא גיל הפרישה הועלו טענות (שיפורטו להלן) אשר לאפשרויות התעסוקה של עובדים מבוגרים בכלל ושל עובדות מבוגרות בפרט, וכן בדבר אפשרויות המועסקים לצבור חיסכון פנסיוני ראוי. נתייחס לנתונים שונים הרלוונטיים לדיון בנושא.

1.1. נתוני תעסוקה ושכר

כאמור, אחת המטרות בהעלאת גיל הפרישה היא הארכת מספר שנות העבודה בכלל, ובפרט שנות העבודה של נשים. צפוי שהארכת מספר שנות העבודה תסייע להגדלת החיסכון הפנסיוני, וייתכן שתתרום בטווח הארוך לשיפור מעמדן של נשים בשוק העבודה, כפי שיפורט להלן. מנגד, נשמעת הטענה כי אף שיש היגיון בהארכת מספר שנות העבודה של נשים, בפועל נשים מבוגרות מתקשות במציאת עבודה ולכן דחיית גיל הפרישה פוגעת בהן.

כדי לבחון את הטענות, נבחן את השינויים שחלו בנתוני התעסוקה של נשים בשנים 2003–2009, בחלוקה לכמה מאפיינים ובהשוואה לנתוני התעסוקה של גברים. לוח 1 להלן מציג את נתוני התעסוקה הכלליים בשנים 2003–2009.

לוח 1 – נתוני התעסוקה בשנים 2003–2009¹

נתון		2003	2005	2007	2009	שיעור שינוי 2009–2003
אוכלוסייה בגיל העבודה (באלפים)	גברים	2,234.7	2,319.5	2,405.3	2,494.9	11.6%
	נשים	2,398.9	2,483.7	2,570.3	2,659.3	10.9%
שיעור השתתפות בכוח העבודה	גברים	61.8%	62.3%	63.5%	63.2%	2.3%
	נשים	50.1%	51.0%	52.1%	53.0%	5.8%
שיעור המועסקים מכלל כוח העבודה	גברים	89.7%	91.4%	93.2%	92.4%	3.0%
	נשים	88.6%	90.4%	92.1%	92.3%	4.2%
שיעור המועסקים בהיקף מלא מכלל המועסקים	גברים	87.0%	86.8%	87.1%	86.7%	-0.3%
	נשים	62.2%	61.5%	63.1%	63.3%	1.7%
שיעור הבלתי מועסקים מכלל כוח העבודה	גברים	10.3%	8.6%	6.8%	7.6%	-25.9%
	נשים	11.4%	9.6%	7.9%	7.7%	-32.6%

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [סקרי כוח-אדם – שנים שונות](#), לוח 1.3.

מהנתונים שבלוח עולה כי בשנים האמורות חלה עלייה בתעסוקה בכלל האוכלוסייה ובקרב נשים בפרט. לדוגמה, שיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה בשנת 2003 היה כ-50.1%, ובשנת 2009 – כ-53%. גם בשיעור הבלתי מועסקות (מובטלות) חלה ירידה ניכרת, מכ-11.4% בשנת 2003 לכ-7.7% בשנת 2009.² לוח 2 להלן מציג את השינויים שחלו בנתוני התעסוקה של העובדים בגילאים המבוגרים יותר.

לוח 2 – מאפייני תעסוקה לפי גיל (שיעור, 2009)³

אוכלוסייה	שנה (נתון (שיעור)	2003				2009			
		עד 45	45–54	54–64	65 ומעלה	עד 45	45–54	54–64	65 ומעלה
גברים	השתתפות בכוח העבודה	64.2%	84.7%	66.5%	15.7%	64.9%	85.2%	72.7%	18.5%
	המועסקים מכלל כוח העבודה	88.2%	91.8%	92.6%	96.2%	91.3%	93.4%	94.4%	96.7%
	מועסקים באופן מלא	87.6%	92.0%	86.7%	43.5%	86.8%	91.9%	87.3%	56.1%
	מועסקים באופן חלקי	12.3%	7.9%	13.1%	56.2%	13.2%	8.1%	12.7%	43.9%
	בלתי מועסקים	11.8%	8.2%	7.4%	3.5%	9.5%	7.0%	6.0%	3.4%
נשים	השתתפות בכוח העבודה	57.0%	70.2%	43.5%	5.3%	59.3%	73.0%	53.4%	6.9%
	מועסקות מכלל כוח העבודה	86.6%	91.8%	94.3%	96.8%	91.3%	93.8%	94.9%	95.6%
	מועסקות באופן מלא	63.8%	64.1%	54.8%	18.3%	64.0%	68.4%	57.7%	23.7%
	מועסקות באופן חלקי	36.1%	35.8%	45.1%	81.7%	35.9%	31.6%	42.2%	76.3%
	בלתי מועסקות	13.4%	8.2%	5.7%		8.7%	6.2%	5.1%	4.4%

מהנתונים בלוח עולים הממצאים האלה, לשנת 2009:

- שיעורי ההשתתפות הגבוהים ביותר הם בגילאי העבודה העיקריים (עד גיל 54), וככל שהגיל עולה שיעור ההשתתפות יורד.
- שיעור המועסקים מכלל המשתתפים בכוח העבודה גדל עם העלייה בגיל,⁴ ובמקביל חלה עלייה בשיעור המועסקים באופן חלקי.
- יש פערים גדולים בין גברים לנשים במאפייני התעסוקה, ופערים אלו מעמיקים עם העלייה בגיל. לדוגמה, בגילאים 45–54 הפער בשיעור ההשתתפות בין גברים לנשים, בשנת 2009, הוא כ-12.2 נקודות האחוז, ואולם בגילאים 64–55 פער זה עומד על כ-19.3 נקודות האחוז.
- שיעור המועסקים באופן מלא (בדרך כלל) בקרב הגברים גבוה באופן קבוע מהשיעור המקביל בקרב נשים. פער זה גדל בגילאים המבוגרים יותר, ומגיל 55 הוא עומד על כ-30 נקודות האחוז.

² בהקשר זה נציין כי שנת 2009 נכללת בתקופת המשבר הכלכלי העולמי, שהשפיע בין היתר על שיעורי התעסוקה, וסביר להניח שבשנת 2010 נתוני התעסוקה גבוהים יותר. שיעור הבלתי מועסקים הכללי בשנת 2010 ירד ל-6.6%.

³ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [סקרי כוח-אדם – שנים שונות](#), לוח 1.3.

⁴ סיבה אפשרית לנתון זה היא שאנשים בגיל מבוגר יחסית שאינם מוצאים עבודה מתייאשים מהר יחסית וממילא אינם נכללים בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה. לכן גם שיעור הבלתי מועסקים (מתוך כוח העבודה) קטן יחסית בגילאים המבוגרים יותר.

מהשוואת הנתונים של השנים 2003 ו-2009 עולה כי חלו כמה שינויים במאפייני התעסוקה בכלל ובמאפייני התעסוקה של נשים בפרט, לרבות בתחומים אלו:

- חלה עלייה בשיעור ההשתתפות של נשים בכל הגילאים; עלייה ברורה היתה בגילאים 55–64 (עלייה של כ-10 נקודות האחוז).
  - חלה עלייה בשיעור המועסקים בהיקף מלא (בדרך כלל) הן בקרב גברים והן בקרב נשים; עלייה ברורה היתה בקרב גברים מבוגרים יחסית (גיל 65 ומעלה).
  - מניתוח הסיבות לאי-השתתפות בכוח העבודה של גברים ונשים בני 55–64 עולים הנתונים שלהלן:⁵
  - הסיבות העיקריות לאי-השתתפות בקרב גברים הן מחלה או נכות (כ-41.9%) וגיל מבוגר או גמלאות (כ-40.4%).
  - הסיבות העיקריות לאי-השתתפות בקרב נשים הן גיל מבוגר או גמלאות (כ-48.4%), טיפול בילדים או במשק-הבית (כ-30%) ומחלה או נכות (כ-16.3%).
  - כ-7.5% מהגברים וכ-2.7% מהנשים בגילאים אלו ציינו כי הסיבה לכך שאינם משתתפים בכוח העבודה היא שהם חיפשו עבודה ולא מצאו. שיעור זה גבוה יותר בקרב בני 45–54, והוא עומד על כ-11.7% בקרב הגברים וכ-6.7% בקרב הנשים.
- בבחינת שיעורי התעסוקה וגיל הפרישה הרצוי יש מקום לבחון גם את הענפים שבהם העובדים מועסקים, שכן ייתכן שיש לקבוע את גיל הפרישה גם לנוכח סוג העבודה, בעיקר אם מדובר במקצוע שוחק (פיזית או נפשית). לוח 3 להלן מציג את התפלגות העובדים המבוגרים לפי ענפים.

לוח 3 – ענפי העבודה העיקריים של עובדים מבוגרים יחסית בשנת 2009⁶

נשים			גברים			ענף
65 ומעלה	55–64	45–54	65 ומעלה	55–64	45–54	
4.0%	9.3%	10.1%	18.1%	23.8%	24.2%	תעשייה (כרייה וחרושת)
		0.6%	5.0%	6.3%	8.1%	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)
7.8%	9.8%	9.9%	13.9%	11.1%	14.5%	מסחר סיטוני וקמעוני ותיקונים
14.2%	10.7%	10.8%	19.9%	14.9%	14.2%	שירותים עסקיים
14.8%	20.1%	22.5%	6.5%	6.8%	6.1%	חינוך
29.4%	26.2%	19.1%	7.8%	6.3%	4.7%	שירותי בריאות, רווחה וסעד
10.3%	4.3%	4.6%	5.3%	4.8%	3.5%	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים
19.5%	19.6%	22.4%	23.3%	26.0%	24.6%	אחר

מהנתונים בלוח עולה שיש הבדלים בין ענפי התעסוקה העיקריים של גברים ונשים. ענפי התעסוקה העיקריים של הגברים הם תעשייה, מסחר ושירותים עסקיים, ואילו הענפים העיקריים של הנשים הם חינוך ושירותי בריאות, רווחה וסעד. לוח 4 להלן מציג את נתוני ההכנסה של גברים ונשים שכירים על-פי ענפים כלכליים.

⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [סקרי כוח-אדם – שנים שונות](#), לוח 1.3.

⁶ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [סקרי כוח-אדם לשנת 2009](#), [לוח 2.3](#).

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

לוח 4 – הכנסה חודשית ממוצעת (ברוטו) לפי ענפי הכלכלה (בש"ח)⁷

יחס ההכנסה ⁸		נשים			גברים			ענף כלכלי
2008	2005	שיעור שינוי	2008	2005	שיעור שינוי	2008	2005	
1.58	1.58	12.1%	6,077	5,419	12.3%	9,627	8,575	כללי
1.56	1.48	10.9%	6,801	6,135	16.8%	10,583	9,060	תעשייה (כרייה וחרושת)
1.10	1.13	15.1%	5,998	5,209	12.1%	6,624	5,910	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)
1.75	1.73	20.0%	4,854	4,044	21.6%	8,484	6,977	מסחר ותיקון כלי-רכב
1.50	1.51	6.6%	5,644	5,297	6.1%	8,476	7,989	חינוך
1.85	1.75	13.3%	5,837	5,150	19.3%	10,777	9,034	שירותי בריאות, רווחה וסעד
1.37	1.46	14.5%	5,267	4,602	7.7%	7,231	6,714	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים

מהנתונים שבלוח עולה שיש פערי הכנסות ניכרים בין גברים לנשים בענפים השונים. פערים אלו קיימים הן בענפים הנחשבים ענפי תעסוקה עיקריים לגברים (תעשייה ומסחר), והן בענפים הנחשבים ענפי תעסוקה עיקריים לנשים (חינוך ושירותי בריאות, רווחה וסעד). מנתוני המוסד לביטוח לאומי עולה⁹ כי השכר הממוצע לחודש עבודה של שכירים היה 8,518 ש"ח בשנת 2008. השכר של גברים עמד על 10,106 ש"ח, ואילו השכר של נשים עמד על 6,869 ש"ח. בהקשר זה נציין כי לרמת ההכנסה השפעה ישירה על רמת ההכנסה בגיל הזיקנה בעיקר בהכנסה מהחיסכון הפנסיוני, כפי שיפורט להלן.

1.2. חיסכון פנסיוני

1.2.1. רקע כללי

המערכת הפנסיונית בישראל מורכבת משלושה רבדים: **הרובד הראשון**, קצבת הזיקנה האוניברסלית וקצבת השאירים, המשולמות על-ידי המוסד לביטוח לאומי; **הרובד השני**, הביטוח הפנסיוני (קרנות פנסיה, פנסיה תקציבית, ביטוח מנהלים וקופות גמל); **הרובד השלישי**, בעיקר הון וחסכונות עצמיים. בתחום החיסכון הפנסיוני הקלאסי (הרובד השני) יש בישראל כמה מסלולים עיקריים, ובהם פנסיה תקציבית (מסלול שכבר אי-אפשר להצטרף אליו) ופנסיה צוברת.

במסלול **הפנסיה הצוברת** העובד ומעסיקו מפרישים בכל חודש סכומים לקרן הפנסיה, וגובה הקצבה החודשית שתשולם לאחר הפרישה מושפע ישירות מהיקף הצבירה בקרן הפנסיה ומתשואות הקרן. ככל שההפרשות החודשיות יהיו גבוהות יותר (כלומר השכר גבוה יותר) ולמשך תקופה ארוכה יותר (שנות עבודה רבות יותר), הקצבה החודשית שתשולם בגיל הזיקנה תהיה גבוהה יותר. בהקשר זה נציין כי בינואר 2008 נכנס לתוקפו **צו**

⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [סקר הכנסות – שנים שונות](#), לוח 21.

⁸ יחס ההכנסה – היחס המתקבל מחלוקת הכנסת הגברים בהכנסת הנשים.

⁹ המוסד לביטוח לאומי, [ממוצעי שכר והכנסה לפי יישוב ולפי משתנים כלכליים שונים](#), 2008, כתב ז'ק בנדלק, אוקטובר 2010.

הכנסות

מרכז המחקר והמידע

הרחבה לביטוח פנסיוני מקיף במשק לפי חוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז-1957, המסדיר פנסיה חובה לכל שכיר, בהתאם לכללים שנקבעו בצו.¹⁰

1.2.2. גיל הזכאות לקצבת פנסיה

גיל הזכאות לפנסיה משתנה בהתאם למסלול הפנסיוני (פנסיה תקציבית, קרן פנסיה ותיקה וקרן פנסיה חדשה) שבו מבוטח הזכאי ובהתאם לגיל הפרישה שנקבע בחוק, כפי שיפורט להלן.

בפנסיה תקציבית נקבעו כמה הוראות לגבי גיל הפרישה, על-פי משך השירות של העובד ומקצועו. לדוגמה, עובד שעבד 10 שנים לפחות זכאי לפרוש מגיל 60 ומעלה, עובד שעבד 25 שנים לפחות רשאי לפרוש מגיל 57 ומעלה (בעבר הגיל היה 55). עובדי הוראה (מורים וגננות) רשאים לפרוש בכל גיל אם יש להם ותק של 20 שנה. יש לציין כי גיל הפרישה משפיע על הקצבה החודשית, שכן הקצבה החודשית נקבעת על-פי השכר, ושיעורה נגזר ממספר שנות העבודה.¹¹

בקרנות הפנסיה הוותיקות שבהסדר גיל הפרישה הרגיל הוא 64 לנשים ו-67 לגברים.¹² גיל הפרישה המוקדמת הוא כיום 60, לגברים ונשים.¹³ עובד יכול להחליט לצאת לפרישה מוקדמת (בכפוף לניכוי סכום מקצבתו החודשית) או לדחות את יציאתו לגמלאות מעבר לגיל הפרישה וליהנות מהטבות שונות. גם בקרנות הוותיקות הקצבה החודשית נקבעת על-פי השכר בשיעור הנגזר ממשך שנות העבודה, כך שכל שעובד פורש מאוחר יותר קצבתו גבוהה יותר (עד שיעור של 70% מהמשכורת הקובעת).¹⁴

בקרנות הפנסיה החדשות גיל הזכאות לקצבת זיקנה נקבע על-פי מסלולי הביטוח המוצעים בקרנות.¹⁵ במסלול הבסיסי (ברירת המחדל) גיל הזכאות הוא 64 לנשים ו-67 לגברים, והגיל המוקדם ביותר לקבלת קצבת זיקנה (במסלול פרישה מוקדמת) הוא 60 לגברים ולנשים. נוסף על כך, אדם יכול להחליט לדחות את גיל הפרישה ולהגדיל את קצבתו העתידית. בקרנות החדשות קבוע מסלול של פנסיה צוברת, ובעת הפרישה נקבעת הקצבה החודשית בהתאם לסכום שנצבר ולמקדמי ההמרה בהתאם לגיל, ולפיכך ככל שהפרישה מאוחרת יותר הקצבה החודשית צפויה להיות גבוהה יותר.

1.2.3. סימולציית פנסיה

בלוח 5 להלן מוצגות תוצאות של סימולציה של סכום הקצבה החודשית (בפנסיה צוברת) בהתאם למספר שנות החיסכון וגובה השכר. החישוב נעשה עבור אשה עובדת (עם ילדים), שהחלה להפריש לפנסיה בגיל 30 בהתאם לשיעורים שנקבעו בהסכם פנסיה חובה (5% עובד, 5% מעביד ו-5% פיצויי פיטורים). **יודגש שהסימולציה נועדה רק להמחיש את המשמעות של שנות ההפרשה לפנסיה ושל היקף ההפרשות לגבי הקצבה שתשולם, ואין בנתונים אלו כדי להצביע בהכרח על קצבה שאכן תשולם בפועל.**

¹⁰ בצו נקבעו שיעורים בסיסיים להפרשות החודשיות. על-פי הצו, משנת 2013 ואילך תהיה הפרשת העובד 5% בחודש, והפרשת המעביד תסתכם ב-10% בחודש לקרן הפנסיה ולפיצויי פיטורים, ובתקופת המעבר השיעורים יעלו בכל שנה עד לשיעורים אלו. עובד המעוניין בכך יכול להגדיל את הפרשתו החודשית עד 7%, אך המעביד אינו חייב להגדיל את הפרשתו בהתאם.

¹¹ להרחבה ראו חוק שירות המדינה (גמלאות) [נוסח משולב], תשי"ל-1970, או אתר האינטרנט של מינהלת הגמלאות שבמשרד האוצר: [מדריך לגמלאי – אודות הפנסיה התקציבית](#), כניסה ב-7 במרס 2011.

¹² לגברים שנולדו לפני מאי 1942 ולנשים שנולדו לפני מאי 1953 נקבע טווח גילאים עולה, כפי שמפורט בנספח א' לתקנון האחד.

¹³ לנשים שנולדו לפני מאי 1955 נקבע טווח גילאים עולה לגיל פרישה מוקדמת, כפי שמפורט בנספח א'1 בתקנון האחד.

¹⁴ להרחבה ראו [תקנון האחד של קרנות הפנסיה הוותיקות שבהסדר](#), באתר האינטרנט של "עמיתים קרנות הפנסיה הוותיקות", כניסה ב-7 במרס 2011.

¹⁵ להרחבה ראו התקנונים של קרנות הפנסיה החדשות, לדוגמה [תקנון קרן הפנסיה "מבטחים החדשה"](#), באתר האינטרנט של משרד האוצר, כניסה ב-7 במרס 2011.

לוח 5 – הפנסיה החודשית שתשולם לעובדת לאחר פרישתה (בש"ח)¹⁶

גיל הפרישה				שכר חודשי לפנסיה
67	64	62	60	
2,079	1,653	1,422	1,225	3,850 (שכר מינימום)
2,700	2,147	1,846	1,591	5,000
3,726	2,963	2,548	2,195	6,900 (שכר ממוצע לנשים)
4,591	3,651	3,139	2,705	8,500 (שכר ממוצע כללי)

מהנתונים שבלוח ניתן לראות כי למשך החיסכון ולשכר החודשי לפנסיה יש השפעה ברורה על הקצבה החודשית בגיל הזיקנה. לדוגמה, דחיית גיל הפרישה מגיל 60 לגיל 62 מביאה להגדלת הקצבה החודשית בכ-200 ש"ח למשתכרות שכר מינימום, ובכ-350 ש"ח למשתכרות כ-6,900 ש"ח (שכר ממוצע לשכירות בשנת 2008). המשך העלאת גיל הפרישה יגדיל, על-פי הצפוי, את הקצבה החודשית בכ-230 ש"ח נוספים למשתכרות שכר מינימום, ובכ-415 ש"ח נוספים למשתכרות שכר ממוצע. חשוב לציין כי הגדלת הקצבה החודשית בשל דחיית גיל הפרישה מותנית בכך שהעובדת תמשיך לעבוד, כלומר שיהיו מקומות עבודה זמינים לעובדות מבוגרות. נוסף על כך, לשיעור ההפרשה החודשי השפעה ישירה על הסכום הנצבר, וממילא על הקצבה העתידית.

1.2.4. תוחלת חיים והשפעתה על הפנסיה החודשית

אחד הגורמים המרכזיים המשפיעים על יציבות החיסכון הפנסיוני וסכומו הוא תוחלת החיים של המבוטחים. הגופים הפועלים בתחום הפנסיה מתבססים על לוחות תוחלת חיים הן בחישוב האיזון האקטוארי שלהם (כלומר התחייבויות מול נכסים לאחר היוון) בכל שנה, והן בקביעת הקצבה שתשולם למבוטחים בגיל הפרישה. על-פי שיטת הפנסיה הצוברת, כשאדם מגיע לגיל הפרישה בודקים את הסכום שצבר, ובהתאם למקדמים שונים (לרבות תוחלת החיים הצפויה שלו) נקבעת הקצבה החודשית שתשולם לו (מקדם המרה). ככל שתוחלת החיים גבוהה יותר על-פי הצפוי, הקצבה החודשית תהיה נמוכה יותר, שכן הסכום הצבור אמור להספיק לתקופה ארוכה יותר. בשנים האחרונות חלה עלייה בתוחלת החיים. לוח 6 להלן מציג את השינויים בתוחלת החיים בהתאם לשנת הלידה.

לוח 6 – תוחלת החיים בקרב גברים ונשים בישראל¹⁷

שנת לידה	1975–1979	1980–1984	1985–1989	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009
גברים	71.2	72.7	73.8	75.1	76.1	77.4	78.9
נשים	74.7	76.1	77.4	78.8	80.0	81.6	82.7
הפרש	3.5	3.4	3.6	3.7	3.9	4.2	3.8

מהנתונים שבלוח אפשר לראות כי תוחלת החיים, הן של גברים והן של נשים, עולה עם השנים. כמו כן, תוחלת החיים של נשים גבוהה מזו של גברים, וחל גידול מסוים בהפרש בין תוחלת החיים של גברים לתוחלת החיים של נשים. כאמור, ייתכן שתהיה לעלייה הצפויה בתוחלת החיים השפעה ניכרת על האיזון האקטוארי של קרנות הפנסיה ועל סכומי קצבאות הפנסיה החודשיות שישולמו בעתיד.

¹⁶ נתונים אלו חושבו באמצעות [מחשבון הפנסיה של בית ההשקעות "אקסלנס נשואה"](#), כניסה ב-22 בפברואר 2011. נציין כי ערכנו בעבר חישובים דומים גם במחשבון פנסיה של קרנות פנסיה אחרות ("כלל" ו"אילון"), ויש בין התוצאות שהתקבלו שינויים קלים בפנסיה החודשית המשוערת, אם כי אלו אינם הבדלים מהותיים. הסימולציה חושבה על בסיס שיעורי ההפרשה המזעריים שנקבעו בהסדר פנסיה חובה משנת 2013 והלאה.

¹⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל שנת 2010](#), [לוח 3.25](#).

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

1.2.5. נתונים על היקף החיסכון הפנסיוני בישראל

הפרסום המקיף האחרון של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנושא החיסכון הפנסיוני מתבסס על נתוני הסקר החברתי משנת 2002. בשנים שעברו מאז חלו שינויים ניכרים בענף החיסכון הפנסיוני, לרבות הסדר פנסיה חובה, כאמור לעיל. לפיכך, נתונים אלו אינם משקפים בהכרח את המציאות, אך בהיעדר נתונים מעודכנים ובהתחשב בכך שסביר להניח שהשינויים השפיעו פחות על האוכלוסייה המבוגרת, נציג בקצרה חלק מהמצאים:¹⁸

- רק כ-46.6% מהנשים (בכל הגילאים) היו מבוטחות בהסדר פנסיוני כלשהו בשנת 2002, לעומת כ-59.9% מהגברים.
- כ-59% מהאוכלוסייה שאין לה פנסיה הן נשים וכ-41% הם גברים.
- כ-44% מאלו שלא היו מבוטחים בשנת 2002 בהסדר פנסיוני כלשהו היו בני 45 ומעלה, כלומר בני 53 ומעלה כיום.
- בקרב העולים משנת 1990 ואילך לכ-67% מהנשים אין חיסכון פנסיוני, לעומת כ-54% מהגברים.
- בקרב האוכלוסייה הערבית כ-84% מהנשים לא היו מכוסות בתוכנית פנסיונית, לעומת כ-64% מהגברים.
- שיעור האנשים שאינם מכוסים בהסדר פנסיה כלשהו גדל ככל שרמת ההכנסה נמוכה יותר.

מעבר לנתונים הכלליים על היקף הכיסוי הפנסיוני, בעיית היעדרו של כיסוי פנסיוני מאפיינת קבוצות אוכלוסייה מסוימות, כגון עולים חדשים. מנתונים שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2003 עולה¹⁹ כי כ-38% מכלל העולים שעלו לאחר שנת 1990 היו מבוטחים בביטוח פנסיוני כלשהו, לעומת 53% מכלל האוכלוסייה ו-57% מכלל האוכלוסייה היהודית. אשר לבני 65 ומעלה שעלו משנת 1990 ואילך, רק ל-2% מהם היתה תוכנית פנסיונית כלשהי,²⁰ לעומת 42%–44% מילידי הארץ ומהעולים שעלו לפני שנת 1990. נוסף על כך, החיסכון הפנסיוני מושפע כאמור משנות העבודה והחיסכון, ובמקרים רבים עולים שעלו בגיל מאוחר יחסית (ולא העבירו לישראל זכויות פנסיוניות) אינם מצליחים לחסוך סכום משמעותי, וממילא קצבת הפנסיה החודשית שלהם נמוכה יחסית.

2. גיל הפרישה לנשים

2.1. רקע

בשנת 2004 התקבל בכנסת **חוק גיל הפרישה, התשס"ד–2004** (להלן: החוק), הקובע את גיל הפרישה לגברים ולנשים.²¹ חוק זה התקבל במקביל לצעדים נוספים, שננקטו, לטענת הממשלה, לשם הבראת כלכלת ישראל בכלל ולהסדרה וייצוב של תחום החיסכון הפנסיוני בפרט. צעד חשוב שננקט בתחום הפנסיוני היה הסדר קרנות

¹⁸ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [הסקר החברתי 2002 – הסדרי פנסיה וחיסכון לקראת פרישה](#), אוגוסט 2005. מבירור שערכנו עם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בשנת 2012 ייערך סקר חדש ומעודכן בנושא החיסכון הפנסיוני.

¹⁹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [לקט נתונים לרגל יום הקשיש הבין-לאומי](#), 1 באוקטובר 2003.

²⁰ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [פנסיה ופרישה מעבודה – ממצאים ראשוניים מתוך הסקר החברתי](#), 26 באוקטובר 2003.

²¹ לחוק זה קדמו הסכמים קיבוציים שהסדירו את גיל הפרישה בענפים מסוימים, וכן חוק גיל פרישה שווה לעובדת ולעובד, התשמ"ז–1987. בחוק זה נקבע כי אף שגיל הפרישה של נשים נמוך מזה של גברים, הן יוכלו לבחור לפרוש גם מעל לגיל הפרישה שלהן ועד לגיל הפרישה של גברים; על-פי המופיע במרכז המחקר והמידע, [השפעת דחיית גיל הפרישה על נשים](#), כתבה מיכל טביבאן-מזרחי, 21 בדצמבר 2003.

הפנסיה הוותיקות הגירעוניות, שנועד לאזן את קרנות הפנסיה, שהיו בגירעונות כבדים. חוק גיל הפרישה הוא למעשה יישום של המלצות הוועדה הציבורית לבחינת גיל הפרישה מעבודה (ועדת נתניהו).²²

כשדנים בסוגיה זו, יש לציין כמה הגדרות של גיל הפרישה, כמובא בחוק גיל הפרישה:

- גיל הפרישה – "הגיל שבהגיעו אליו זכאי אדם לפרוש מעבודתו בשל גילו ולקבל, בהתקיים התנאים הקבועים לכך על-פי דין או הסכם, גמלה בשל פרישתו מעבודתו כאמור".
- גיל פרישה חובה – "הגיל שבהגיעו אליו ניתן לחייב עובד לפרוש מעבודתו בשל גילו".
- גיל הפרישה המוקדמת – "הגיל שבהגיעו אליו זכאי אדם לקבל גמלה, בהתקיים התנאים הקבועים לכך על-פי דין או הסכם, מחמת פרישתו מעבודתו בשל גילו אף בטרם הגיעו לגיל הפרישה".

בהצעת החוק הממשלתית שהוגשה לכנסת (הצעת חוק גיל הפרישה, התשס"ד–2003), נקבע שגיל הפרישה יהיה 67 לגברים ולנשים, לעומת 65 ו-60 בהתאמה. גיל פרישת חובה יעמוד על 67 לעומת 65, וגיל הפרישה המוקדמת יהיה 60 לגברים ולנשים (לעומת 56 לנשים). נוסף על כך, הוצע להעלות את גיל הזכאות המותנית לקצבת זיקנה לגיל 67 לגברים ולנשים, ואת גיל הזכאות המוחלטת ל-70. בדיונים שנערכו בכנסת לאישור החוק הוכנסו בהצעת החוק כמה שינויים. בחוק שאושר גיל פרישת חובה הועלה ל-67 לגברים ולנשים וגיל הפרישה המוקדמת לגברים ולנשים 60, כמוצא. יש לציין כי העלאת הגיל נעשתה באופן מדורג בהתאם לתאריך הלידה, כפי שמפורט בתוספות לחוק.

אשר לגיל הפרישה הרגיל, על-פי האמור בחוק, גיל הפרישה לגברים הועלה בהדרגה מ-65 ל-67 במהלך מדורג, שהתפרס על פני כמה שנים (בהתאם למופיע בחלק א' בתוספת) והסתיים בשנת 2009. לעניין גיל הפרישה לנשים, נקבע בחוק כי הוא יועלה בהדרגה מ-60 ל-62 (עד סוף שנת 2011), בכפוף להוראות פרק ד'. פרק ד' דן בגיל הפרישה לנשים שנולדו בשנת 1950 ואילך. על-פי האמור בפרק זה, שר האוצר יקים ועדה ציבורית לבחינת גיל הפרישה לאשה שנולדה בשנת 1950 ואילך, והוועדה תכלול את נציגי העובדים, המעבידים והממשלה.

על-פי המתווה שנקבע בחוק, מסקנות הוועדה והמלצותיה יוגשו לשר האוצר עד 20 ביוני 2011, ולאחר שיבחן את ההמלצות הוא יגיש את המלצותיו לוועדת הכספים של הכנסת עד 20 בספטמבר 2011. ועדת הכספים נדרשת לדון בהמלצות שר האוצר ולקבוע אם היא מאמצת אותן עד ה-31 בדצמבר 2011. אם ועדת הכספים לא תאשר את ההמלצות לשינוי גיל הפרישה לנשים, גיל הפרישה ימשיך לעלות בהדרגה לגיל 64, בהתאם למפורט בחלק ב' לתוספת לחוק. המשמעות היא שלכאורה נוצר מנגנון אוטומטי להעלאת גיל הפרישה לנשים לגיל 64, אלא אם כן שר האוצר ימליץ בפני הכנסת לשנות זאת וועדת הכספים תאשר את ההמלצה. הוועדה הציבורית הוקמה ב-9 במרס 2011. בהקשר זה נציין כי עד להקמת הוועדה הוגשו כמה הצעות חוק פרטיות המבקשות לבטל את ההעלאה האוטומטית לגיל 64 (בין היתר עקב אי-הקמת הוועדה) ולהשאיר את גיל הפרישה לנשים על 62,²³ וב-9 במרס 2011 אישרה הכנסת בקריאה טרומית את אחת מהצעות החוק.²⁴ הצעת החוק אושרה בתמיכת הממשלה, בכפוף לכך שהמשך הליך החקיקה (אם יידרש) לא יהיה מיידי ויושהה עד לאחר הגשת המלצות הוועדה הציבורית.

2.2. היבטים שונים של דחיית גיל הפרישה לנשים

²² נציין כי לוועדת נתניהו קדמו כמה ועדות שדנו בגיל הפרישה הרצוי.

²³ לדוגמה הצעת חוק גיל פרישה (תיקון – ביטול העלאה אוטומטית של גיל הפרישה), התשע"א–2010, פ/2688/18 של חה"כ חיים אורון, אילן גילאון, חיים כץ וקבוצת חברי הכנסת. הצעת חוק גיל הפרישה (תיקון – גיל הפרישה לנשים), התשע"א–2011, פ/2975/18 של חה"כ דליה איציק.

²⁴ הצעת חוק גיל פרישה (תיקון – ביטול העלאה אוטומטית של גיל הפרישה), התשע"א–2010, פ/2688/18 של חה"כ חיים אורון, אילן גילאון, חיים כץ וקבוצת חברי הכנסת.

כאמור, לגיל הפרישה השלכה ישירה על הפנסיה החודשית, מטעמים שונים. עם זאת, ייתכן שאין אפשרויות תעסוקה מספקות לעובדות מבוגרות, ולפיכך דחיית גיל הפרישה לא בהכרח תיטיב עמן. נתייחס בקצרה לנימוקים בעד העלאת גיל הפרישה לנשים כפי שהופיעו במסקנות הוועדה הציבורית ובהצעת החוק הממשלתית, ולטענות שכנגד, שעלו בדיונים סביב אישור החוק ובדיונים שהתקיימו מאז.²⁵

2.2.1. טיעונים בעד העלאת גיל הפרישה

- כאמור, בהצעה המקורית הוצע להשוות את גיל הפרישה של נשים וגברים. השוואת גיל הפרישה נועדה בין היתר להוביל להשוואת מעמד הנשים למעמד הגברים בשוק העבודה, שכן פרישת הנשים בגיל מוקדם יותר עשויה להשפיע על החלטות המעסיקים הן לעניין העסקה או פיטורים של עובדים והן לעניין קידום עובדים. אומנם בסופו של דבר לא מדובר בהשוואת גיל הפרישה, אך צמצום הפער בין גברים לנשים עשוי לסייע בקידום מטרה זו. בהקשר זה נציין כי במקרים רבים נשים מצטרפות לשוק העבודה באופן מלא בגיל מאוחר יחסית (בגין לידות וגידול ילדים), ולכן דחיית גיל הפרישה תאפשר פיתוח קריירה לתקופה ארוכה יותר וכך תתרום לסיכויי הקידום.
- בהקשר זה נציין כי לאחרונה פורסמו ממצאי מחקר אמפירי שערך בנק ישראל בעקבות העלאת גיל הפרישה כאמור.²⁶ על-פי המחקר, העלאת גיל הפרישה הגדילה את ההסתברות שגברים ונשים מבוגרים (בשנתיים לפני גיל הפרישה) ישתתפו בכוח העבודה. עם זאת, הממצאים מצביעים על פער בין נשים לגברים. בעוד שבקרוב הגברים המבוגרים עלה שיעור ההשתתפות בכ-17.1 נקודות האחוז, הרי שהעלייה בקרב הנשים היתה של כ-9.4 נקודות האחוז.
- דחיית גיל הפרישה מאפשרת כאמור להגדיל את החיסכון הפנסיוני במסלולים השונים ובעיקר במסלול פנסיה צוברת. כפי שעולה מהסימולציה שהוצגה בסעיף 1.2.3, כל שנת עבודה נוספת מביאה לתוספת של ממש בקצבת הפנסיה הצפויה. כמו כן, עם השנים חלה במקרים רבים עלייה בשכר העבודה, ולתוספת שנות עבודה בשכר גבוה יותר השפעה גדולה יותר על החיסכון הפנסיוני.
- העלאת גיל הפרישה מתבקשת לאור העלייה בתוחלת החיים בשנים האחרונות. צעד זה מתבקש בעיקר בשל הצורך לשמור על איזון אקטוארי של קרנות הפנסיה, לצד הבטחת קצבה בסכום סביר בתקופת הפרישה. העלייה בתוחלת החיים, ללא התאמה של גיל הפרישה עשויה לגרום לכך שהיקף ההתחייבויות הפנסיוניות של הקרנות יגדל והאיזון האקטוארי ייפגע, מה שיחייב הפחתה בשיעור הקצבאות ולחלופין העברת תקציב לכיסוי הגירעונות, כפי שנעשה בשנת 2003 בהסדר הקרנות הוותיקות הגירעוניות. בהקשר זה נציין כי בשנים האחרונות גיל הפרישה לעובדים בכלל ולנשים בפרט מעסיק מדינות רבות בעולם, ובמדינות רבות חלו שינויים בתחום.²⁷

2.2.2. נימוקים נגד דחיית גיל הפרישה

את הטענות כנגד דחיית גיל הפרישה אפשר לחלק לטיעונים מהותיים נגד ההעלאה עצמה ולטענות טכניות יותר, הנוגעות לאופן ביצוע התהליך. אשר לתהליך עצמו, בחוק גיל הפרישה נקבע בשנת 2004 שתוקם ועדה ציבורית שתבחן את המשך העלאת גיל הפרישה לנשים לגיל 64, ובמקביל נקבע לוח זמנים להשלמת עבודת הוועדה ולהגשת המלצותיה לשר האוצר ולכנסת. כאמור, החוק קובע שבהיעדר המלצה לאי-העלאת גיל

²⁵ פרק זה נכתב בין היתר על-פי המופיע במרכז המחקר והמידע, [השפעת דחיית גיל הפרישה על נשים](#), כתבה מיכל טביביאן-מזרחי, 21 בדצמבר 2003.

²⁶ בנק ישראל, הודעה לעיתונות, [השפעת שינוי חוק גיל הפרישה על השתתפות האוכלוסייה המבוגרת בכוח העבודה](#), 13 במרס 2011.

²⁷ הצעת חוק גיל פרישה, התשס"ד-2003. מרכז המחקר והמידע, [השפעת דחיית גיל הפרישה על נשים](#), כתבה מיכל טביביאן-מזרחי, 21 בדצמבר 2003.

הפרישה, גיל הפרישה ימשיך לעלות עד גיל 64. אף שחלפו כשבע שנים מאז חוק החוק, הוועדה הוקמה רק ב-9 במרס 2011. בדיונים נטען כי גם אם אכן תוקם הוועדה, הרי שיעמדו לרשותה כשלושה חודשים להגשת ההמלצות לשר האוצר, ותקופה זו אינה מספקת לבחינה מעמיקה של הסוגיה. הקמת הוועדה לא נועדה רק לאשר את המשך המתווה שנקבע בשנת 2004 אלא לבחון את הסוגיה מחדש, בעיקר לאור הניסיון שנצבר עקב העלאת גיל הפרישה לגיל 62 מאז נחקק החוק. יש לציין כי ההחלטה על הקמת הוועדה במסגרת החוק התקבלה כפשרה פוליטית, שנועדה לאזן בין הצעת הממשלה להעלאת גיל הפרישה לבין הטיעונים שהועלו בדבר הצורך לבחון את השפעותיו של צעד זה.

בדיונים שהתקיימו בעת אישור החוק ובדיונים שהתקיימו לאחרונה בשל אי-הקמת הוועדה במשך שנים מאז חקיקת החוק (עד להקמתה כאמור במרס 2011), הועלו כמה טענות כנגד המשך העלאת גיל הפרישה, לרבות מצד ארגוני נשים, ובהן הטענות שלהלן:²⁸

- הזכות של נשים לפרוש מוקדם יותר מגברים היא בין השאר פיצוי על קיפוחן בתחומים אחרים במהלך שנות עבודתן, ובין היתר שכר נמוך יחסית לגברים וקידום אטי. טיעון נוסף הוא שהפרישה המוקדמת של אשה מקורה בלחץ הרב שהיה מוטל עליה במהלך השנים, בגין אחריותה למשק-הבית נוסף על השתתפותה בשוק העבודה.
- כאמור בפרק 1.1 לעיל, שיעור התעסוקה של נשים מבוגרות נמוך מזה של נשים בגיל צעיר יותר ומשל גברים בגיל המקביל. דחיית גיל הזכאות לפנסיה ללא מתן מענה הולם שיבטיח היצע עבודה לנשים תפגע בנשים אלו, שכן גיל הפרישה משפיע גם על גיל הזכאות לפנסיה ולקצבת זיקנה מהמוסד לביטוח לאומי, ונשים אלו ייוותרו גם בלי הכנסה מעבודה וגם בלי אפשרות להכנסה חלופית. בהקשר זה נציין כי המלצות ועדת נתניהו שילבו בין דחיית גיל הפרישה לנשים ובין המדיניות לעידוד תעסוקה בגיל המבוגר, ולכן הומלץ לקיים מעקב שיבטיח כי דחיית גיל הפרישה אכן תסייע לתיקון הפגיעה בנשים בשוק העבודה. ורכיבים אלו לא נכללו בחוק בסופו של דבר.²⁹
- כאמור, במקצועות שונים נקבע גיל פרישה מוקדם יחסית, בעיקר במקצועות הנחשבים לשוחקים. הפרישה המוקדמת במקצועות אלו באה כמענה על השחיקה הפיזית והמקצועית בעבודה, ויש לוודא כי הסדרים אלו יימשכו גם אם יועלה גיל הפרישה הכללי, לרבות בנושא הטבות מיסוי וצמצום "קנסות" המוטלים על הפורשים בגיל מוקדם יותר. בהקשר זה נציין כי בשנת 2003 הוחלט על הקמת קרן לסיוע לפרישה מוקדמת במקצועות שוחקים, אך עד היום לא אושרו כללים למימוש הסכומים המצויים בקרן (שצבורים בה למעלה מ-500 מיליוני ש"ח). לאחרונה הודיע משרד האוצר לוועדת הכספים כי הכללים נקבעו ובקרוב יחתם הסכם והקרן תחל לפעול.³⁰

2.2.3. היבטים נוספים

בהמשך לטיעונים שהוצגו לעיל, יש כמה היבטים נוספים שיש להביא בחשבון בדיון בסוגיית גיל הפרישה לנשים.

- השפעת גיל הפרישה על גילאים קובעים אחרים. גיל הפרישה משפיע על גיל הזכאות לקצבת זיקנה וכן על גיל הזכאות לפנסיה (בכפוף למסלול הפנסיה כאמור). כחלק מאישור חוק גיל הפרישה בשנת 2004 תוקן גם חוק הביטוח הלאומי, ונקבע שגיל הזכאות לקצבת זיקנה לנשים יהיה 64 (לאחר העלאה הדרגתית). אם גיל

²⁸ מרכז המחקר והמידע, [השפעת דחיית גיל הפרישה על נשים](#), כתבה מיכל טביביאן-מזרחי, 21 בדצמבר 2003.

²⁹ שם. בהתבסס על מכתב של עו"ד טליה לבני, יו"ר נעמ"ת, שנשלח למר אייל בן שלוש, הממונה על שוק ההון, הביטוח והחיסכון, מיום 20 באוקטובר 2003. דוח ועדת נתניהו, עמ' 19.

³⁰ על-פי הודעתו של יו"ר ועדת הכספים חה"כ משה גפני בישיבת הוועדה שהתקיימה לאחרונה בנושא גיל הפרישה לנשים. רן רידיניק, רפרנט תעסוקה, אגף התקציבים במשרד האוצר, 28 במרס 2011.

הפרישה יישאר 62 (כתוצאה מהחקיקה הפרטית או המלצות הוועדה), יש מקום לבחון את תיקון חוק הביטוח הלאומי כך שגיל הזכאות ישתנה בהתאם לכך. גם בתקנוני קרנות הפנסיה (חדשות וותיקות) גיל הפרישה הבסיסי לנשים הוא 64, וייתכן שיש מקום לתיקון התקנונים גם שם. יש לציין שלכל תיקון כזה יש השלכות תקציביות (לאוצר המדינה ולקרנות הפנסיה) המוערכות במיליארדי ש"ח.

- צעדים משלימים בתחום התעסוקה. אם יוחלט על דחיית גיל הפרישה לנשים, יש מקום לבחון צעדים להבטחת אפשרויות תעסוקה לנשים מבוגרות יחסית. לדוגמה, ייתכן שיש מקום לתמרץ מעסיקים להמשיך ולהעסיק עובדים מבוגרים באמצעות הטבות מס וכדומה. נוסף על כך, ייתכן שיש מקום ליצירת מנגנון שיקשה את פיטוריהם של עובדים המתקרבים לגיל הפרישה, בדומה למנגנון הקיים לעניין פיטורי נשים הרות.
- הגמשת גיל הפרישה. ייתכן שיש מקום לגיל פרישה גמיש, כלומר מתן תמריצים לעובדים לפרוש בגיל מאוחר יותר לצד מתן האפשרות לפרישה מוקדמת יותר. לדוגמה, הטבות מיסוי (תשלומי ביטוח לאומי) וכדומה. נוסף על כך, ייתכן שיש לקבוע את גיל פרישת חובה מעל לגיל 67, למעוניינים בכך. אפשרות נוספת שהועלתה היא הארכת הגיל המותנה לקבלת קצבת זיקנה, כלומר מתן אפשרות לדחיית קבלת קצבת הזיקנה בתמורה להגדלתה בעת שתשולם. כיום הגיל המותנה לגברים הוא 67–70 ולנשים הוא 64–70 (אם המשך ההעלאה הצפויה של גיל הפרישה לא תשתנה).
- התאמת החיסכון הפנסיוני למאפייני גיל הפרישה. בשנים האחרונות דובר על יישום המודל הצייליאני בחיסכון הפנסיוני, שבו כמה מסלולי חיסכון ולפיהם ככל שהחוסך מתקרב לגיל הזיקנה אפיקי החיסכון בטוחים יותר, כדי למנוע זעזועים שיפגעו פגיעה ניכרת בפנסיה העתידית.³¹ ייתכן שיש לאפשר לעובדים גם להגדיל את ההפרשות לפנסיה ככל שהם מתקרבים לגיל הזיקנה (על בסיס ההנחה שהוצאות שונות פוחתות עם השנים, למשל הוצאות טיפול בילדים), וכך יצברו סכומים גבוהים יותר לפנסיה החודשית בגיל הזיקנה.

³¹ להרחבה בנושא ראו פרסומי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר: [מערכות פנסיה רב-מסלוליות](#), דצמבר 2007; [החיסכון הפנסיוני לאן?](#), אוקטובר 2009.

